

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2024.2.10>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Шевирталов В. С. – аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
ORCID: 0009-0007-7979-3486

Встановлено, що триваюча військова агресія з боку Росії проти територіальної цілісності України призвела до серйозних процесів внутрішньої та зовнішньої міграції населення. Підкреслено, що проблематика здійснення дослідження механізмів публічного управління та адміністрування соціальною інтеграцією цієї категорії людей дуже актуальна. Метою статті визначено здійснення характеристики та соціальних гарантій правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. Визначено, що за загальним правилом реалізація статусу внутрішньо переміщеної особи передбачає індивідуальний підхід до використання надалих соціальних гарантій, однак ряд гарантій надаються для членів сім'ї такої особи. З'ясовано, що правовий статус внутрішньо переміщених осіб встановлюється окремим спеціальним законодавчим актом. Так, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлюється здійснення обліку такої категорії громадян у формі функціонування єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Визначено, що порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб визначається Кабінетом Міністрів України. Відповідальною за здійснення та ведення єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб є Національна соціальна сервісна служба України, яка є центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах соціального захисту, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну. Зроблено висновок, що підстави набуття правового статусу внутрішньо переміщеної особи визначаються у порядку ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», де закріплено положення, що проживання особи на території, де виникли такі обставини, як збройний конфлікт, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру, є причиною для переміщення осіб, що відносяться до групи соціальних ризиків для людини та потребують додаткового піклування з боку держави.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, внутрішньо переміщені особи, міжгалузеве управління, соціальна адаптація, соціальна інтеграція.

Shevyrtalov V. S. Legal status of internally displaced persons in Ukraine

It was established that the ongoing military aggression by Russia against the territorial integrity of Ukraine led to serious processes of internal and external population migration. It is emphasized that the issue of researching the mechanisms of public management and administration of the social integration of this category of people is very relevant. The purpose of the article is to define the characteristics and social guarantees of the legal status of internally displaced persons in Ukraine. It was determined that, as a general rule, the realization of the status of an internally displaced person requires an individual approach to the use of provided social guarantees, however; a number of guarantees are provided for family members of such a person. It was found that the legal status of internally displaced persons is established by a separate special legislative act. Thus, in accordance with the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons", the registration of this category of citizens in the form of the operation of a single information database on internally displaced persons is established. It was determined that the procedure for creating, maintaining and accessing information of the Unified Information Database on Internally Displaced Persons is determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine. The National Social Service Service of Ukraine is responsible for implementing and maintaining a single information database on internally displaced persons, which is the central body of the executive power for forming and ensuring the

implementation of state policy in the areas of social protection, social services for the population, volunteer activities, and family matters and children, rehabilitation and recreation of children, as well as protection of the rights of persons deported on the basis of nationality who returned to Ukraine. It was concluded that the grounds for acquiring the legal status of an internally displaced person are determined in accordance with Art. 4 of the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons", which stipulates that a person's residence in the territory where such circumstances as armed conflict, temporary occupation, widespread manifestations of violence, human rights violations, natural or man-made emergency situations have arisen, is the reason for the transfer of persons belonging to the group of social risks for a person and requiring additional care from the state.

Key words: administrative and legal status, internally displaced persons, interdisciplinary management, social adaptation, social integration.

Постановка проблеми. Триваюча військова агресія з боку Росії проти територіальної цілісності України призвела до серйозних процесів внутрішньої та зовнішньої міграції населення. Понад 10 мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО) станом на початок 2023 року - це надзвичайно велика кількість людей, які потребують уваги, підтримки та інтеграції у нові умови. Проблематика здійснення дослідження механізмів публічного управління та адміністрування соціальною інтеграцією цієї категорії людей дуже актуальна. Ось кілька аспектів, які можуть бути важливими для такого дослідження: зайнятість та економічна інтеграція; соціальна підтримка та житлове забезпечення; психологічна та психосоціальна підтримка; участь громадськості та громадянське суспільство. Дослідження цих питань може допомогти у розробці ефективних програм та стратегій для соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у новому соціально-економічному середовищі.

Стан наукової розробки досліджень. Дослідження проблематики соціальної інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану та у повоєнних умовах відбудови України здійснювалось у наукових працях таких вчених, як В. Андерсон, А. Артеменко, О. Брайчевська, Ю. Дегтярева, Ш. Шахвали, Я. Пилинський, В. Олефір, Т. Семигіна, Н. Гусак, С. Трухан, І. Карпова та ін..

Метою статті є визначення правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу. Внутрішньо переміщені особи відносяться до категорії осіб, що потребують підвищеного соціального захисту та забезпечення. Згідно із ст. 46 Конституції України встановлюється право громадян України на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1]. Встановлення захисту для осіб, що потребують особливого піклування внаслідок втрати житла, роботи, втрати родинних зв'язків гарантується Конституцією України та регламентується у ряді нормативно-правових актах.

Звернемо дослідницьку увагу на ряд із них. Передусім визначити необхідно Закон України «Про зайнятість населення», де встановлено право особи на працю та реалізацію їх прав на соціальний захист від безробіття [2].

Питання соціального захисту громадян закріплюється також встановлюється Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [3], де закріплено, що державні соціальні гарантії, реалізація яких спрямована на забезпечення достатнього життєвого рівня для кожного громадянина. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні

соціальні гарантії» [3] визначено, що державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються з метою: визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України; визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації; визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери. На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги.

Нормативна регламентація державних соціальних стандартів і нормативів визначається на підзаконному рівні у таких нормативно-правових актах, як постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання» [4] та інших. Зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 31.03.2004 №422 умови формування фондів житла для тимчасового проживання громадян, які не мають або втратили житло внаслідок звернення стягнення на житлові приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного приміщення, а також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану та безпеці відповідного житлового приміщення.

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб встановлюється окремим спеціальним законодавчим актом. Так, відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлюється здійснення обліку такої категорії громадян у формі функціонування єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб [5]. Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб визначається Кабінетом Міністрів України. Відповідальною за здійснення та ведення єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб є Національна соціальна сервісна служба України, яка є центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах соціального захисту, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну [6]. Відомості про внутрішньо переміщених осіб з Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб безоплатно надаються центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, для використання у статистичних цілях.

Процедура набуття статусу внутрішньо переміщеної особи регулюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» № 509 від 01 жовтня 2014 року [7]. Процедура набуття статусу внутрішньо переміщеною особою відноситься до категорії заявних процедур, що може бути здійснено як у простій письмовій формі, так і шляхом подання заяви через електронний портал із використанням мобільного додатка Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (далі – Портал Дія) повнолітньою або

неповнолітньою внутрішньо переміщеною особою, якій присвоєно реєстраційний номер облікової картки платника податків. У разі наявності в такої особи дітей подання заяви про взяття їх на облік можливе лише за наявності відображення в електронному вигляді інформації, що міститься у свідоцтві про народження таких дітей, виготовленому на паперовому бланку (далі – е-свідоцтво про народження).

Під час формування заяви в мобільному додатку Порталу Дія (Дія) (за наявності технічної можливості) отримуються/підтверджуються такі відомості: із Єдиного державного демографічного реєстру через єдину інформаційну систему МВС (щодо осіб, які мають паспорт громадянина України у формі картки та/або паспорт громадянина України для виїзду за кордон, оформлені засобами Єдиного державного демографічного реєстру) – відомості про стать особи, дату та місце народження, серію та/або номер, дату видачі, найменування уповноваженого суб'єкта, що видав паспорт, строк дії (за наявності), адресу та дату поточного задекларованого/зареєстрованого місця проживання; із інформаційної системи Державної міграційної служби через єдину інформаційну систему МВС – відомості про адресу та дату поточного задекларованого/зареєстрованого місця проживання, відомості про особу (за наявності): стать, дата та місце народження, серія та номер, дата видачі паспорта громадянина України, найменування уповноваженого суб'єкта, що видав паспорт; із електронного пристрою, за допомогою якого особа подає заяву, – відомості про геолокацію особи на момент подання такої заяви; із е-свідоцтва про народження (за наявності) – відомості про серію та номер свідоцтва про народження дитини.

Відповідно до чинного законодавства України встановлюється, що відповідальність за достовірність відомостей, що містяться в заяві про взяття на облік, несе заявник.

Функціонування Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб спрощує отримання довідкових документів для такої соціальної категорії. Зокрема, через інформаційний ресурс може бути видана електронна довідка внутрішньо переміщеної особи, де відображається така інформація: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи або прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи; дата народження; місце народження; стать; серія (за наявності) та номер паспорта громадянина України або документа, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус; найменування органу, який видав паспорт громадянина України або документ, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, дата видачі паспорта або документів; відомості про зареєстроване та фактичне місце проживання; номер та дата видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; найменування органу, який видав довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Висновки. За загальним правилом реалізація статусу внутрішньо переміщеної особи передбачає індивідуальний підхід до використання наданих соціальних гарантій, однак ряд гарантій надаються для членів сім'ї такої особи. Зокрема, згідно із п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» витрати на забезпечення послуг із проживання надаються на сім'ю внутрішньо переміщеної особи [8].

Підстави набуття правового статусу внутрішньо переміщеної особи визначаються у порядку ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо

переміщених осіб», де закріплено положення, що проживання особи на території, де виникли такі обставини, як збройний конфлікт, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру, є причиною для переміщення осіб, що відносяться до групи соціальних ризиків для людини та потребують додаткового піклування з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
2. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
4. Про затвердження Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла для тимчасового проживання: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2004 №422. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422-2004-%D0%BF>
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
6. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 783. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-p#Text>
7. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від від 1 жовтня 2014 р. № 509. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-p#Text>
8. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. №505. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian]
2. Pro zainiatist naseleння [On employment of the population]: Zakon Ukrainy vid 5 lypnia 2012 roku № 5067-VI . URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> [in Ukrainian]
3. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii [On state social standards and state social guarantees]: Zakon Ukrainy vid 5 zhovtnia 2000 roku № 2017-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> [in Ukrainian]
4. Pro zatverdzhennia Poriadku formuvannia fondiv zhytla dlia tymchasovoho prozhyvannia ta Poriadku nadannia i korystuvannia zhytlovymy prymishchenniamy z fondiv zhytla dlia tymchasovoho prozhyvannia [On the approval of the Procedure for the formation of housing funds for temporary residence and the Procedure for the provision and use of residential premises from the housing funds for temporary residence]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31.03.2004 №422. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422-2004-%D0%BF> [in Ukrainian]
5. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]: Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnia 2014 roku № 1706-VII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian]

6. Деякі питання Natsionalnoi sotsialnoi servisnoi sluzhby Ukrainy [Some issues of the National Social Service of Ukraine]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 serpnia 2020 r. № 783. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-p#Text> [in Ukrainian]

7. Pro oblik vnutrishno peremishchenykh osib [On registration of internally displaced persons]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 zhovtnia 2014 r. № 509. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-p#Text> [in Ukrainian]

8. Pro nadannia shchomisiachnoi adresnoi dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam dlia pokryttia vytrat na prozhyvannia, v tomu chysli na oplatu zhytlovo-komunalnykh posluh [On the provision of monthly targeted assistance to internally displaced persons to cover living expenses, including the payment of housing and communal services]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.10.2014 r. №505. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF> [in Ukrainian]